

**ՀՀ-ՈՒՄ ԿԱՆԱՆՑ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՄԻԳՐԱՑԻԱՅԻ
ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ**

Սոնա Մելիքջանյան

ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ասպիրանտ
ՀՀ, Երևան, Չարենցի փ. 15
Էլ. հասցե՝ sona.melikjanyan@gmail.com
Հոդվածը ներկայացվել է 28.05.2020, գրախոսվել է 23.10.2020,
ընդունվել է տպագրության 28.06.2021
DOI: 10.53548/03208117-2021.2-107

Ներածություն

Միգրացիոն գործընթացներն ուղեկցել են հայ հասարակությանն իր պատմության ողջ ընթացքում, իսկ աշխատանքային միգրացիոն հոսքերը ուժգնացան հատկապես հետխորհրդային տարիներին: Միևնույն ժամանակ, չնայած այսօր ամբողջ աշխարհում առկա միգրացիայի ֆեմինիզացման միտումներին (միգրանտների 48.4%-ը կանայք են¹), հայ հասարակության մեջ աշխատանքային միգրացիան հիմնականում համարվում է տղամարդու գործ²: Այնուամենայնիվ, ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հայ կանայք դիմում են աշխատանքային միգրացիայի. նրանք կազմում են Հայաստանի աշխատանքային միգրանտների 10.4%-ը³: Հաշվի առնելով հայ հասարակության մեջ սեռով և ընտանիքում ունեցած կարգավիճակով պայմանավորված առանձնահատկությունները՝ կարևոր է դառնում կանանց աշխատանքային միգրացիայի խնդիրը: Անդրադառնալով միգրացիոն գործընթացի նախնական փուլի՝ աշխատելու նպատակով արտերկիր մեկնելու որոշման կայացման ուսումնասիրությանը՝ այդ հարցում նկատի ենք ունեցել ընտանիքի մասնակցության կարևորությունը: Այդ խնդրի վերլուծությունը հնարավորություն է ընձեռում բացահայտելու կանանց միգրացիայի խթաններն ու խոչընդոտները, երկրի ընտրության վրա ազդող գործոնները, միգրացիայի դիմելու հիմնական նպատակը: Հե-

¹ United Nations 2017.

² Գալստյան 2019:

³ Գալստյան 2019, 55:

տագոտությունները ցույց են տալիս ընտանիքի էական դերը միգրացիայի վերաբերյալ որոշում կայացնելու գործում⁴։ Միգրացիայի որոշման կայացումը առհասարակ և այն հարցը, թե ով պետք է մեկնի, մասնավորապես, դիտարկվում է իբրև ընտանիքի անդամների միջև բանակցությունների արդյունք, որն ընթանում է յուրաքանչյուր անդամին վերագրված դերային պարտավորությունների շրջանակում։ Հայ իրականության մեջ նույնպես ընտանիքն ունի առանցքային նշանակություն ինչպես մեկնելու, այնպես էլ վերադարձի որոշում կայացնելու գործում⁵։ Ֆինչը⁶ և Մեյսոնը⁷ գտնում են, որ ընտանիքում առկա բոլոր դերերն ու դերերին վերագրվող գործառույթները ձևավորվում են, մի կողմից, ընտանիքի անդամների միջև տեղի ունեցող բանակցությունների շնորհիվ ձեռք բերված պայմանավորվածությամբ, մյուս կողմից, հասարակության մեջ առկա և ընտանիքին վերագրվող բարոյական նորմերով, որոնք դառնում են ընտանեկան բանակցությունների ձևավորման հիմք։

Հետազոտության մեթոդաբանությունը

Տվյալների հավաքման հիմնական մեթոդը կենսագրական հարցազրույցներն են հետխորհրդային Հայաստանից աշխատանքային միգրացիայի մեկնած/մեկնող կանանց հետ։ Կենսագրական հարցազրույցն ընտրվել է իբրև մի մեթոդ, քանզի այն, անդրադառնալով անհատի կյանքի պատմությանը, ընտանիքում դերային բաշխվածությունը, կյանքի համար կարևոր նշանակություն ունեցած կամ կյանքի ընթացքը փոխած իրադարձություններին, թույլ է տալիս ոչ միայն դիտարկել միգրացիայի որոշման կայացման գործընթացը, այլ նաև հասկանալ դրա առանձնահատկությունները՝ պայմանավորված կյանքի պատմության յուրահատկություններով։

Հարցազրույցի մասնակիցների միգրացիոն երկրներն են Ռուսաստանը, Թուրքիան, եվրոպական երկրները, Չինաստանը։ Հետազոտությունն իրականացվել է 2019 թ. մայիս-հունիս ամիսներին Երևանում, Շիրակի և Արմավիրի մարզերում՝ ներառելով և՛ գյուղական, և՛ քաղաքային համայնքները։ Հարցազրույցի մասնակիցներից ամենաերիտասարդը 21 տարեկան է, ամենատարեցը՝ 60։ Նրանց մեջ կան կանայք, որոնք մեկ

⁴ Haug 2008, Shmulyar Gréen, Melander 2018.

⁵ Fleischer 2013.

⁶ Finch 1987.

⁷ Mason 1996.

կամ մի քանի անգամ են մեկնել աշխատանքային միգրացիայի կամ պատրաստվում են կրկին մեկնել: Ընդհանուր առմամբ, իրականացվել է 14 կենսագրական հարցազրույց:

Հարցազրույցների բոլոր մասնակիցների հետ կապը հաստատվել է անձնական ցանցի միջոցով:

Հոդվածում նշված բոլոր հարցվողների անունները փոխված են:

Երկրի ընտրության հարցը

Միգրացիոն գործընթացների մասին առկա գրականության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ որևէ երկիր մեկնելու ընտրության վրա մեծ ազդեցություն ունի մարդկային կապիտալը: Մասեյը և ուրիշները⁸ նշում են, որ միգրացիոն հոսքի չափը ուղիղ համեմատական է, ոչ այնքան երկրների միջև վարձատրության տարբերությանը, որքան միգրացիոն ցանցի⁹ առկայությանը, որն աճում է ժամանակի ընթացքում՝ նվազեցնելով միգրացիոն հնարավոր ռիսկերը: Սա նշանակում է, որ միգրանտները հակված են ընտրել այն երկիրը, որտեղ ունեն արդեն իսկ ձևավորված ցանց. վերջինս օտար երկրում հարմարվելու և հնարավոր ռիսկերի նվազեցման երաշխիք է դառնում միգրանտների համար: Հայկական միգրացիային վերաբերող մի շարք հետազոտություններ¹⁰ նույնպես վկայում են ծանոթների/բարեկամների ցանցի առաջնային նշանակության մասին. երկրի ընտրությունը հիմնավորելիս միգրանտները ամենահաճախը նշում են. «Այնտեղ ունեմ բարեկամներ/ընտանիքի անդամներ» (24.6%) կամ «Այնտեղ ունեմ ընկերներ/բարեկամներ» (24.4%)¹¹: Ա. Թադևոսյանը¹² նշում է, որ երկրի ընտրությունը պայմանավորված է արդեն իսկ հիմնավորված միգրացիոն փորձով և ավանդույթով, քանի որ միգրանտի համար ավելի նպատակահարմար է ընտրել արդեն փորձված երկիր՝ փորձված մշակույթով և նորմերով: Այսինքն, մեկ անգամ մեկնելով մի երկիր, միգրանտը հակված է կրկին ընտրել այն, քանի որ այնտեղ ունի արդեն ձևավորված

⁸ Massey, Joaquin Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino, Edward 1993.

⁹ Միգրացիոն ցանցը ընտանեկան, բարեկամական կամ ընկերական կապերի հիման վրա հաստատված միջանձնային հարաբերություններ են, որոնք միմյանց են կապում միգրանտներին, նախկին միգրանտներին և մեկնելու ու ժամանելու վայրում գտնվող ոչ միգրանտներին (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino, Taylor 2005, 42).

¹⁰ Minasyan, et al. 2008, Գալստյան 2014.

¹¹ Գալստյան 2014, 208:

¹² Tadevosyan 2014.

ցանց և իրեն ծանոթ մշակույթ: Կենսագրական հարցազրույցների արդյունքները ցույց են տալիս ցանցի առկայության ազդեցությունը երկրի ընտրության հարցում նաև Հայաստանից կանանց աշխատանքային միգրացիայի պարագայում: Արտերկրում բարեկամների կամ պարզապես ծանոթների առկայությունը կարևոր է ինչպես երկրի ընտրության, այնպես էլ առհասարակ մեկնելու որոշում կայացնելու գործում. որոշ դեպքերում ցանցը ոչ միայն որոշիչ է երկրի ընտրության հարցում, այլև հենց ինքն է դառնում աշխատանքային միգրացիայի դրդապատճառ: Ֆինանսական դժվարությունները՝ իբրև վանող գործոն, մի կողմից, և արտերկրում ծանոթի/բարեկամի առկայությունը՝ իբրև ձգող գործոն, մյուս կողմից, դառնում են միգրացիայի դիմելու որոշման կայացման հիմնաքար: Սրա մասին է Թուրքիա աշխատանքային միգրացիայի մեկնած կնոջ պատմությունը, որը, խոսելով մեկնելու որոշում կայացնելու մասին, նշում է. *«Բարեկամուհիս որ ընտրեղ ապրում ա, ինքն ամուսնացած ա վաղուց... բարեկամուհիս ասում ա՝ արի գումար կաշխատես: Սրեղ ես մի քիչ վարկեր ունեմ, գումարը չի հերիքում ընդհանրապես, որ աշխատող չես, մի հոգու աշխատավարձը չի հերիքի» (Մելինե, 57 տարեկան, ամուսնացած, Երևան, մեկնելու երկիր՝ Թուրքիա):*

Ցանցի կարևորությունը մեկնելու որոշում կայացնելու գործում ուրվագծվում է նաև այն դեպքերում, երբ կանայք պատմում են իրենց ընտանիքի՝ միգրացիոն նախկին փորձառության մասին. *«Ձէ, մեզնից ո՞վ պտի գնար: Դե Արմենն¹³ ուսուցիչ ոնց կա, տենց աշխատում ա: Համ էլ ո՞վ ունի, դուրսը մարդ չունի, ես, ախպերս կար, գնացի, որ չլիներ չէի գնա» (Անի, 53 տարեկան, ամուսնացած Շիրակի մարզ, գյուղաբնակ, մեկնելու երկիր՝ ՌԴ):*

Այս օրինակում ընտանիքում միգրացիոն նախկին փորձառության բացակայությունը հարցազրույցի մասնակիցը մեկնաբանում է արտերկրում ամուսնու ունեցած ցանցի բացակայությամբ, միևնույն ժամանակ, իր մեկնումը հիմնավորում է Ռուսաստանի Դաշնությունում իր եղբոր բնակությամբ: Աշխատանքային միգրացիայի մեկնող կանանց ցանցը, սակայն, միանման և միատարր չէ. մեկնման երկրի տեսակի փոփոխմանը զուգահեռ փոխվում է նաև ցանցի տեսակը: Թուրքիայի և ՌԴ-ի՝ իբրև մեկնելու երկրների ընտրությունը պայմանավորված է այնտեղ բնակվող բարեկամ-

¹³ Հարցազրույցի մասնակցի ամուսինն է:

ներով/ընտանիքի անդամներով, մինչդեռ եվրոպական երկրների և Չինաստանի ընտրությունը՝ աշխատանքային փորձի փոխանակման տարբեր ծրագրեր իրականացնող կազմակերպություններով և կառույցներով:

«Մեր ինստիտուտը, քանի որ կապեր ունի, ինքը ռուսական ակադեմիայի մասնաճյուղն ա, արտերկիր պրակտիկա ա ուղարկում ու մեզ առաջարկեց, էտ ժամանակ երկրորդ կուրսն էինք ավարտում, առաջարկեց, որ Բուլղարիայում կա այսպիսի աշխատանք, էնտեղ գնում եք, երեք ամսով ա, ամառվա ամիսներին, 100 եվրո վարձավորվում ա, սիմվոլիկ, հա, բայց դուք գնում եք, ճանապարհածախսը իրենք են հոգում, գնում եք աշխատում, գալիս եք» (Վարդուհի, 21 տարեկան, չամուսնացած, Արմավիրի մարզ, քաղաք, մեկնելու երկիր՝ Բուլղարիա):

Ըստ այս օրինակի՝ հարցման մասնակցի միգրացիոն փորձառությունը սկսվել է բուհի առաջարկած աշխատանքային պրակտիկայի հնարավորությունից: Սկզբնական շրջանում, ծանոթի և բարեկամի բացակայության պայմաններում, բուհը եղել է այն ցանցը, որը նպաստել է մեկնելու որոշման կայացմանը: Սա այն դեպքն է, երբ ցանցի առկայությունը դառնում է ոչ միայն երկրի ընտրության, այլև մեկնելու որոշման դրդապատճառ: Մեկ անգամ մեկնելով ցանցի միջոցով՝ հետագայում միգրանտները կարողանում են ընդլայնել իրենց ցանցը՝ ապահովելով միգրացիայի շարունակականությունը:

Ինչո՞ւ մեկնել արտերկիր. միգրացիայի դրդապատճառները

Իրականացված կենսագրական հարցազրույցների արդյունքները ցույց են տալիս, որ թեպետ մարդն ի սկզբանե մեկնում է աշխատելու համար, սակայն իր միգրացիոն պատմությունը կառուցելիս միշտ չէ, որ աշխատանքն է նշում իբրև հիմնական նպատակ: Վերջինս փոփոխվում է միգրանտի տարիքի և ընտանիքում ունեցած դերի փոփոխմանը զուգընթաց. եթե 40-60 տարեկան, ընտանիքում կնոջ և մայրիկի դեր ունեցող կանանց մեկնումն ունի հստակ ուրվագծվող և միգրանտների կողմից շեշտադրվող գումար վաստակելու նպատակ, ապա ավելի երիտասարդ (20-40 տարեկան), չամուսնացած (ընտանիքում դստեր դերը ստանձնող) կանանց աշխատանքային միգրացիայի հիմնական նպատակը ոչ այնքան գումար աշխատելն է, որքան ճամփորդելը, միջավայր փոխելը: 40-60 տարիքային խմբի ամուսնացած/ամուսնալուծված/այրի կանայք իրենց պատ-

մոթյունները պատմելիս հակված են շեշտելու ընտանիքին օգնելու, ընտանիքի համար զրկանքներ կրելու գաղափարը:

Չնայած այսօր աշխարհում առկա է միգրացիայի ֆեմինիզացումը, սակայն կանայք աշխատանքային միգրացիան դեռևս համարվում է «ոչ ավանդական» վարքագիծ: Սրանով է պայմանավորված այն հանգամանքը, որ կանայք, իրենց միգրացիոն փորձառության մասին պատմելիս ընդգծում են «նվիրված մայրության» և ընտանիքին օգնելու գաղափարը. օգտագործելով հասարակության մեջ տարածում ունեցող բարոյական դիսկուրսը՝ նրանք հիմնավորում են իրենց «ոչ ավանդական» վարքագիծը¹⁴: Շիրակի մարզի բնակիչը հետևյալ կերպ է մեկնաբանում իր մեկնելու դրդապատճառը. *«Որոշեցինք, որ այսպեղ շար դժվար էր: Շար նեղությունից, չկար ոչ մի բան, երեխաների համար գնացել եմ, աշխատել եմ, որ պահեմ, դրա համար: 1,5 տարի որդուս հետ աշխատեցինք, հետ վերադարձանք»* (Արփինե, 49 տարեկան, ամուսնացած, Շիրակի մարզ, քաղաք, մեկնելու երկիր՝ ՌԴ):

Հարցազրույցների ընթացքում հանդիպում են դեպքեր, երբ կին միգրանտները, պատմելով իրենց միգրացիոն փորձառության և մեկնելու դրդապատճառի մասին, շեշտում են երեխաներին պահելու, երեխաներին օգնելու գաղափարը: Թեպետ երեխաներն արդեն չափահաս են, սակայն շատ կանայք՝ իբրև ծնող, իրենց վրա կրում են երեխաներին նյութական աջակցություն ցուցաբերելու պարտավորությունը: Այսպիսով, մեկնելու որոշում կայացնելու դրդապատճառի մասին խոսելիս կանայք հաճախ անուղղակիորեն կիրառում են հասարակության կողմից մոր դերին վերագրված «նվիրված մոր» հայեցակարգը:

Միննույն ժամանակ, ընտանիքին օգնելու գաղափարը կարելի է ուրվագծել ոչ միայն 40-60, այլ նաև 20-40 տարիքային խմբի՝ չամուսնացած (կամ մեկնելու պահին չամուսնացած) կանանց միգրացիոն պատմություններում, սակայն եթե ընտանիքին օգնելու միտքն առաջին խմբի պարագայում առանցքային է մեկնելու որոշման համար, ապա երկրորդ խմբի դեպքում այն կրում է ածանցյալ բնույթ, որը դուրս է բերվում բուն միգրացիայի և վերադարձի փուլերի մասին խոսելիս և չի նշվում իբրև մեկնելու որոշման հիմնական գործոն: Ի սկզբանե միգրացիան, լինելով ճամփորդության և միջավայրի փոփոխության միջոց, վերածվում է գումար վաս-

¹⁴ Ishkanian 2002.

տակելու և ընտանիքին օգնելու գործընթացի: Այս տարիքային խմբի կանայք, պատմելով իրենց մեկնելու պատմությունը, հիմնականում չեն նշում աշխատելու բուն նպատակը, այլ կենտրոնանում են արտասահմանում ապրելու և ճամփորդելու հնարավորության վրա, սակայն արտասահմանում անցկացրած ժամանակահատվածի մասին խոսելիս կարելի է նկատել անդրադարձը ֆինանսական որոշ դժվարություններին և ընտանիքին օգնելու գաղափարին. «...ես էլ քանի որ գումարիս մեծ մասը ուղարկում էի Հայաստան, ժամանակ եկավ, որ զգացի՝ չի հերիքում: Հեյրո էր ձև ման եկա, գրա. կես դրույքով գործերը անում էի, գումարը, երևի թե, չասես կրկնապատկվել, բայց մոտ էր էր կրկնապատկվելուն» (Մերի, 31 տարեկան, չամուսնացած, Շիրակի մարզ, քաղաք, մեկնելու երկիր՝ Չինաստան):

Երիտասարդ, չամուսնացած կանայք, որոնք մեկնելու պահին ընտանիքում ունեցել են դստեր կարգավիճակ, չեն կրել ընտանիքի նյութական ապահովվածությունը հոգալու պարտականությունը, որն էլ կարող է բացատրել այն, որ աշխատանքն իրենց կողմից չի նշվում իբրև մեկնելու առաջնային դրդապատճառ նույնիսկ այն պարագայում, երբ բուն միգրացիայի ընթացքում կամ վերադառնալուց հետո խոսում են ընտանիքին ֆինանսական աջակցություն ցուցաբերելու մասին:

Ընտանիքում այս նույն դերային բաշխվածությունն է պայմանավորում 40-60 տարիքային խմբի ամուսնացած/ամուսնալուծված/այրի կանանց կողմից պարբերաբար կիրառվող՝ «ընտանիքին նվիրված, ընտանիքի համար տանջանքներ կրող մոր» գաղափարը՝ իբրև միգրացիայի որոշում կայացնելու հիմնավորում:

Եզրակացություններ

Այսպիսով, աշխատանքային միգրացիայի մեկնած կանանց պատմությունների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ միգրացիայի որոշում կայացնելու փուլում առանցքային նշանակություն ունի մեկնող կնոջ՝ ընտանիքում զբաղեցրած դերը, որի փոփոխությանը զուգընթաց, փոխվում են նաև մեկնելու հիմնական դրդապատճառը և հիմնավորումը: Վերջինս պայմանավորված է հասարակության մեջ ընդունված «ընտանեկան պարտավորություններով»¹⁵ սահմանված և ընտանիքի անդամներին վերագրված գործառույթներով: Ընտանիքի մասին հոգալու և տան աշխա-

¹⁵ Finch 1987, Mason 1996.

տանքային պարտականությունների կատարումը կարծես թե շեղվում են ընդունված ձևից, երբ կինը մեկնում է արտերկիր աշխատելու: Այս «շեղումը» միգրանտ կանայք հիմնավորում են իբրև «զոհաբերություն» ընտանիքի բարեկեցության ապահովման համար: Միևնույն ժամանակ, դստեր կարգավիճակում գտնվող միգրանտները, չունենալով ընտանիքի մասին հոգ տանելու գործառույթ, ճամփորդությամբ են հիմնավորում իրենց աշխատանքային միգրացիան: Բացառությամբ դիտարկվում է իբրև մեկնելու երկրորդային գործոն: Միգրացիոն փորձառության պատմությունը, սակայն, խոսում է այն մասին, որ, չունենալով ընտանիքի մասին հոգալու պարտավորություն, դուստր միգրանտը, այնուամենայնիվ, արտերկրում կատարած աշխատանքի վարձատրությունից գումար է հատկացնում ընտանիքին: Դրանով հանդերձ՝ աշխատանքային միգրացիան չի ընկալվում իբրև ընտանիքին օգնելու, գումար վաստակելու համար կատարած ուղևորություն:

Մեկնելու որոշման հարցում կարևոր դեր ունի ցանցը, որը հաճախ դառնում է ոչ միայն երկրի ընտրության, այլև բուն միգրացիայի կազմակերպման դրդապատճառ: Կանանց կողմից միգրացիոն երկրի ընտրությունը պայմանավորող ցանցը, սակայն, միատարր չէ. այն ներառում է և՛ ընտանիքի անդամներին, և՛ ծանոթներին/բարեկամներին, և՛ միգրանտին այլ երկրի հետ կապող օղակ հանդիսացող տարատեսակ կազմակերպությունները: Ցանցի տեսակը փոխվում է երկրի տեսակի փոփոխմանը զուգահեռ. եթե ՌԴ և Թուրքիա մեկնող կանանց ցանցը բաղկացած է բարեկամներից և ծանոթներից, ապա եվրոպական երկրներ և Չինաստան մեկնող կանանց ցանցը բաղկացած է տարատեսակ կառույցներից, կազմակերպություններից: Ըստ էության, Ռուսաստանում և Թուրքիայում տարիների ընթացքում ձևավորված ցանցի մեծությունը նպաստում է միգրացիոն հոսքի ընդլայնմանը¹⁶, մինչդեռ եվրոպական երկրներում և Չինաստանում ցանցի փոքրությունը, մի կողմից, և մուտքի հասանելիության խնդիրը՝ մյուս կողմից, առաջ են մղում ցանցի ֆորմալ տեսակները: Միևնույն ժամանակ, կանանց բոլոր միգրացիոն փորձառություններում շեշտվում են ցանցի առկայությունն ու կարևորությունը մեկնելու որոշում կայացնելու գործում: Ցանցը միգրացիոն ռիսկերը նվազեցնող կարևոր գործոն է, որը հաճախ իրականացնում է վերահսկողության և անվտանգու-

¹⁶ Massey et al. 1993.

թյան ապահովման գործառույթները, որոնք Հայաստանում կատարում է միգրանտի ընտանիքը:

Գրականություն

- Գալստյան Մ. 2014, Սոցիալական ցանցերը և Հայաստանից աշխատանքային միգրացիայի ձևավորման առանձնահատկությունները, Լրաբեր հասարակական գիտությունների, N 1, Երևան, էջ 203-213:
- Գալստյան Մ. 2019, Հայ ընտանիքում գործառույթների փոփոխությունների արդի դրսևորումները կանանց աշխատանքային միգրացիայի համատեքստում, Հայ ընտանիքն արդի մարտահրավերների համատեքստում, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտ, էջ 52-65:
- Finch J. 1987, Family Obligations and the Life Course, in the book "Rethinking the Life Cycle", ed. by Bryman A., Bytheway B., Allatt P. and Keil T., British Sociological Association, London, p. 155-169.
- Fleischer A. 2013, The role of the family for return migration, reintegration and re-emigration in Armenia, September, https://www.researchgate.net/publication/256422752_The_role_of_family_for_regration_reintegration_and_re-emigration_in_Armenia (01.11.2020).
- Haug S. 2008, Migration Networks and Migration Decision-Making, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34:4, p. 585-605.
- Ishkanian A. 2002, Mobile Motherhood: Armenian Women's Labor Migration in the Post-Soviet Period, *Diaspora A Journal of Transnational Studies* 11(3): 383-415 DOI: 10.1353/dsp.2011.0060, https://www.researchgate.net/publication/236764239_Mobile_Motherhood_Armenian_Women's_Labor_Migration_in_the_Post-Soviet_Period (01.11.2020).
- Mason J. 1996, Gender, Care and Sensibility in Family and Kin Relationships, *Sex, Sensibility and the Gendered Body* edited by Holland J. and Adkins L., Macmilan Press, London, p. 15-36.
- Massey D., Joaquin Arango J., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., Edward T. 1993, Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*, vol. 19, No. 3, p. 431-466.
- Massey D., Arango A., Hugo G., Kouaouci A., Pellegrino A., & Taylor, J.E. 2005, *Worlds in motion: Understanding international migration at the end of the millennium*. Oxford: Clarendon Press, 376 p.

- Minasyan A., Poghosyan A., Gevorgyan L., Chobanyan H. 2008, Return Migration To Armenia In 2002-2008: a Study, Yerevan, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/e/35806.pdf> (01.11.2020).
- Shmulyar Gréen O., Melander Ch. 2018, Family Obligations across European borders: Negotiating Migration Decisions within the Families of Post-Accession Migrants in Sweden, Palgrave Communications, vol. 4, Issue 1, p. 1-13.
- Tadevosyan A. 2014, Migration and Everyday Life: Movement Through Cultures and Practices, "Gitutyun" Publishing House, National Academy of Sciences of Armenia, Yerevan, 142 p.
- United Nations 2017, International Migration rReport 2017, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (01.11.2020).

ՀՀ-ՈՒՄ ԿԱՆԱՆՑ ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՄԻԳՐԱՑԻԱՅԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

Սոնա Մելիքջանյան

Ամփոփում

Միգրացիոն գործընթացներում կարևոր փուլերից է մեկնելու վերաբերյալ որոշում կայացնելու փուլը, երբ որոշվում է, թե ընտանիքի անդամներից ով, ուր և ինչ պայմաններով է մեկնելու: Միգրացիայի վերաբերյալ որոշումներ կայացնելու գործում մեծ դեր ունի ընտանիքը, որի կառուցվածքը, դերային բաշխվածությունն ու հասարակության սպասումները, պայմանավորված դերային բաշխվածությամբ, իրենց յուրօրինակ ազդեցությունն են ունենում մեկնելուն վերաբերող «բանակցությունների» վրա: 2019 թ. իրականացված կենսագրական հարցազրույցները թույլ են տվել առավել լավ հասկանալ ընտանիքի կառուցվածքը, սեռով և տարիքով պայմանավորված դերային սպասումները, ընտանիքում տարբեր որոշումների կայացման գործում ընտանիքի տարբեր անդամների ներգրավվածությունը:

Բանալի բառեր՝ կանանց աշխատանքային միգրացիա, միգրացիայի ֆեմինիզացում, մեկնելու որոշման կայացում, միգրացիոն ցանց, աշխատանքային միգրացիա, դերային պարտավորություններ, միգրացիոն գործընթաց:

К ВОПРОСУ О ЖЕНСКОЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В РА

Сона Меликджанян

Резюме

Одним из важнейших этапов миграционного процесса является этап принятия решения о миграции. В процессе принятия решения о миграции важную роль играют семья, структура семьи, ролевое распределение и ожидания общества в соответствии с ролевым распределением. Биографические интервью, проведенные в 2019 году, позволяют выявить особенности структуры армянской семьи, ролевых ожиданий, обусловленных полом и возрастом, и обсудить влияние последних на принятие решений о миграции.

Ключевые слова – женская трудовая миграция, феминизация миграции, принятие решения о миграции, миграционная сеть, трудовая миграция, ролевые обязанности, миграционный процесс.

ON THE QUESTION OF FEMALE LABOUR MIGRATION IN RA

Sona Melikjanyan

Abstract

Migration decision-making phase is one of the most important stages in migration process. At this stage it is decided who is migrating, where and how. Family is one of the key agents at migration decision-making stage: the structure of the family, the role obligations based on sex and age, as well as expectations of society determine the negotiation process. The paper studies the features of negotiations on migration of Armenian female labour migrants. The analysis is based on the data collected within biographical interviews in 2019. The biographical interview method helps to figure out the structure of family, the features of the roles and the involvement of family members in negotiation process.

Key words – female labour migration, feminization of migration, migration decision-making, migration network, labour migration, role responsibilities, migration process.